

En försvarspolitikers upplevelser

av Hans Lindblad a propå Lennart Ljungs tjänstedagböcker

2010 UTGAVS ”ÖVERBEFÄLHAVARE Lennart Ljungs tjänstedagböcker” i två band rörande tiden 1978–1986.¹ Läsningen tvingade mig att förändra min bild av Ljung, mest mitt eget fel, för med mer eftertanke borde jag redan innan ha insett att något inte stämde.

Jag var försvarspolitiker och försvarsde-
battör dessa år, liksom också före och efter dem. Var yngste ledamot i första kam-
maren under dess två sista år, 1969-70, och
satt då i statsutskottets första avdelning,
föregångaren till försvarsutskottet där jag
sedan var ledamot 1976-82 och 1985-92.
Företrädde också folkpartiet i drygt tio
parlamentariska utredningar rörande hela
eller delar av totalförsvaret. Under nästan
hela Ljungs ÖB-tid var jag ledamot i mili-
tärledningens rådgivande nämnd med ho-
nom som ordförande.

Från slutet av 50-talet ingick jag i över
ett årtionde i ledningen för ungdomsför-
bundet, så jag hade byggt upp sättet att dri-
va politik tillsammans med Per Ahlmark,
Ola Ullsten, Ingemar Mundebo, Birgit
Friggebo, Jan-Erik Wikström och åtskilliga
andra. Grunden var att rejält läsa in re-
spektive ämnesområde, söka se hur grund-
läggande liberala principer kan tillämpas
och sedan så effektivt som möjligt söka dri-
va opinionsbildning för önskvärda föränd-
ringar. Sättet att verka var lika, oavsett om

det gällde bostäder, jämställdhet, bistånd,
försvar eller miljö.

FPU:s stora intresse för försvaret byggde
på vårt glödande hat mot allt vad diktatur
heter och vår övertygelse att Sverige mås-
te göra sitt för att stärka demokratiernas
möjligheter att stå emot Sovjetsystemet.

Med Staaff och Wedén som förebilder

Sverige måste ha ett tillräckligt försvar,
men behoven också på andra områden är
stora, så hela tiden måste strävan vara att
få ut maximal effekt av varje satsad kro-
na. Här var Karl Staaff den självklara fö-
rebilden, mer än någon annan stod han
för principen att försvaret måste vara sam-
ordnat och rationellt uppbyggt. Det är in-
tressant att det dröjde till 2009 innan en
svensk general (Carl Björemans i boken *År
av uppgång, år av fall*) ger ett erkännan-
de åt Staaff. Björemans skriver att Staaff ef-
tersträvade ”planmässighet i försvarspla-
neringen men den tillämpades aldrig efter-
åt. Det var ödesdigert för försvarspolitiken
lång tid framöver. Staaff framstår som den
ende försvarspolitikern med framtidsvisio-
ner under 1900-talet.”

Att Staaff under sin levnad och sedan
nog ända fram mot vår tid varit konserva-
tiv hatgestalt framför andra beror knappast

på hans strävan efter ett rationellt försvar utan på att han ville få bort personlig kungamakt och underställa försvaret en demokratiskt vald riksdag och parlamentariskt utsedd regering.

I 1970 års försvarskommitté drev Sven Wedén linjen att försvaret behövde kvalitativa förstärkningar och föreslog att de brigader som inte kunde ges modern utrustning skulle utgå. Just de omoderna IB 66 förblev sedan i nästan 20 år symbolfrågan – även om det gällde också mycket annat – i striden mellan oss som önskade en strukturomvandling av försvaret och de som sade blankt nej. (Skriver för närvarande på en biografi över Wedén, inte minst om ungdomstiden med fem svåra sanatorierår.)

Under alla år som försvarspolitikern hade jag bara att fortsätta i Sven Wedéns anda. Han gillade min skrift ”Försvar i otakt” (i serien *Försvar i nutid* nr 2 1974) där jag pläderade för en mindre men bättre utrustad och utbildad organisation. Skriften kom på sina håll att ses som en replik på skriften närmast innan i samma serie, Nils Skölds ”Värnplikt och folkförsvar”.

Att minska organisationen och stärka kvalitén förutsatte att antal värnpliktiga och utbildningens längd styrdes av krigsorganisationens behov, både för militärt försvar och civilt försvars undsättningsenheter. Det hade FPU krävt länge, och 1972 ställde också partiets landsmöte upp på principen om könsneutral totalförsvarsplikt.

I partidokument, riksdagsmotioner, försvarsutredningar, mängder av artiklar och på möten landet runt hade jag att företrädare partiets syn på försvaret. I utskott och kammare fann jag att de andra respekterade vad jag sade även om de inte delade min uppfattning. Vi hade alltid god stämning. Några socialdemokrater sade privat att

de hoppas att deras parti efterhand skulle kunna närma sig folkpartiets linje.

Som försvarstalesman för partiet blev jag utmålade som ”arméns fiende nummer ett”, trots att jag inte någon gång föreslog minskning av arméns anslag. Kritiken kom sällan från företrädare för andra partier utan mer från överstar och andra officerare i artiklar i lokaltidningar landet över. De kunde inte gärna hävda att politiker inte fick ha synpunkter på samhällsfrågor, så i stället inriktade de sig på att jag var mer ”okunnig” än alla andra när det gällde försvar. (”Kunnig” = tycka som ÖB.) Kunde möjligen undra om dessa politiska inlägg ingick i förbandschefers betalda tjänsteutövning. Helst ville jag lägga tid på mer stimulerande sysslor, så det var sällsynt att jag gick i svaromål på den här typen av angrepp.

Ola Ullsten blev förvånad när ÖB Stig Synnergren gjorde en framstöt till honom att Hans Lindblad inte borde ingå i nästa försvarsutredning. Ola svarade att nomineringar till olika poster görs av riksdagsgruppen, inte av myndigheter.

Jag visste att ÖB och arméchefen Nils Sköld tyckte illa om mig, men det var naturligtvis ömsesidigt. Det var aldrig något problem, eftersom jag inte var beroende av dem. Deras programplaner gick alltid ut på att befintlig organisation skulle bestå, men jag behövde inte bry mig om vad de tyckte utan kunde jämföra med förband i andra länder och jag hade ju många historiska exempel på tidigare militära suboptimeringar.

Vad gäller Lennart Ljung hade jag träffat honom första gången på en krigsförbandsövning. Gjorde ett enskilt studiebesök när han var militärbefälhavare i Skövde och hade träffat honom flera gånger när han var försvarsstabschef, också som arméstabschef. Tyckte bra om Ljung även om han

inte var lika lätt att prata med som Sven-Olof Olson, Curt Sjöo, Bror Stefenson och Mertil Melin och ett antal andra. Det hade väl också att göra med personkemi och hur väl man lärde känna varandra. Några ”långvägare” föreföll nog extra lätta att få kontakt med.

När Lennart Ljung ville prata i enrum

När Ljung utnämns till ÖB men ännu inte tillträtt föreslog han att vi skulle sätta oss i enrum under Folk och försvars-konferensen i Storlien i början av februari 1978. Blev nog mest stum av förvåning, men lika mycket av glädje, över hans budskap.

Han sade att han länge följt folkpartiets plädering för att armén, på liknande sätt som redan skett inom flygvapnet, skulle minskas i omfång för att ge utrymme för kvalitativa förbättringar. I sak har du självklart rätt, sade Ljung. Kvalitetsbrister vad gäller eldkraft, rörlighet och skydd måste helt enkelt åtgärdas med hänsyn till den militärtekniska utvecklingen. Han försäkrade att 1982 års försvarsbeslut måste innebära en omläggning som säkert skulle göra mig nöjd.

Jag blev så paff att jag inte ställde den självklara frågan hur länge han haft denna övertygelse. Jag insåg att om han hade yppat sådana tankar inför Sköld och Synnergren hade han knappast befordrats. Så antagligen visste staberna ännu inte vad som förestod.

Det var ett paradigmskifte att vi snart skulle ha en ÖB som ville driva på en strukturförändring. Jag insåg att det skulle kräva mycket kurage, särskilt om Sköld inte avgått som arméchef innan och ersatts av någon som bejakade de nya signalerna.

Jag kände det som ett förtroende att han berättat detta för mig, rimligen en signal

om att han i det nya läget hoppades på uppbackning från folkpartiet. Kände honom knappast på ett personligt plan men kände stor sympati för att han var beredd att ta den fight inåt i organisationen som skulle krävas. Hos Synnergren hade jag sett koleriska drag, men Ljung verkade vara en lugn och analyserande person.

Mest var jag upprymd men tänkte att jag inte redan nu behövde be honom att berätta hur han tänkte driva igenom sin övertygelse internt och gentemot regering och riksdag. Frågade inte om det var genom planeringssektionen eller eget tänkande han kommit till insikten att hittillsvarande doktrin kommit till vägs ände. Eftersom ÖB beslutar ensam spelade det ju heller ingen roll.

Sedan sade han något som verkade så ovidkommande att det inte behövde kommenteras. Han sade ungefär: ”Du kommer ju att få som du vill, så därför behöver du kanske inte vara lika energisk och intensiv i dina offentliga pläderingar för mer kvalitet.” Jag kunde ha svarat att det här inte var så krävande eftersom jag redan hade argumenten, var van att skriva, hade flexibel dygnsrytm och att försvarsutskottet var ett av riksdagens minst arbetstyngda,

I efterhand har jag ibland undrat varför det inte ringde en varningsklocka. Men Ljung verkade vara hederlig, vilket jag aldrig kände hos hans företrädare. Jag inte ens nuddade vid tanken att Ljung kanske vilseledde och egentligen bara önskade att jag skulle skriva mindre i DN och på andra ställen.

Vad Bertil Ohlin lärde oss

Att jag inte fäste mig vid Ljungs tanke att folkpartiet kunde prata mindre om sin försvarspolitik är egentligen självklart. Var det något som vi som verkat i folkpartiet

under Bertil Ohlin lärt oss av denne kraftgestalt så var det just behovet av uthållighet. Partiet var inledningsvis ensamt om kravet på enkammarreform, men Ohlin drev frågan intensivt år efter år. Andra exempel på mångårig opinionsbildning innan det gick att få en riksdagsmajoritet gällde frågor som särbeskattning, jämställdhetslag, husläkare, enprocentmål för bistånd, avskaffande av statskyrkosystemet. I folkpartiet var det snarare regel än undantag att vi inte fick igenom något utan att först propagera under lång tid. I andra frågor drev vi reformkrav lika länge, utan att få igenom dem. Det krävs oerhört mycket mer arbete av ett oppositionsparti, och ingen har väl visat det tydligare än just Ohlin.

Om jag gått till partiledningen med glädjebudet att vår linje i försvarsfrågan nog skulle förverkligas om fyra år och att vi därför borde tona ned den så hade man nog undrat om jag inte borde sinnesundersökas. Skulle vi sluta prata om försvaret därför att vi hade rätt? Och vi kunde heller inte gärna prata om försvaret utan att nämna vad vi tyckte.

Tolkade det i stället som att Ljung kände försvarsbyråkratien men var naiv om politik. Det vore underbart om han som ÖB gick in för en strukturomvandling. Men hur få en riksdagsmajoritet? Jag kände de flesta försvarspolitikerna i olika partier. Eric Holmquist var emot praktiskt taget alla förändringar, medan Anders Thunborg hade ett långt öppnare sinne. Jag visste att det fanns olika uppfattningar bland socialdemokraterna, att försvarsutskottets vice ordförande Olle Göransson i mycket höll med mig men måste ta hänsyn till mer traditionella krafter. Detsamma gällde nog senare också Barbro Evermo, Britt Bohlin, Irene Vestlund och Karin Wegestål.

Kvinnor i utskottet verkade lättare se den humanitära sidan och lyssnade till ar-

gumenten att det var orimligt att lägga så mycket pengar på en gammal struktur med ringa skydd för soldaterna samtidigt som det inte gavs utrymme för en rimlig sjukvårdsorganisation inklusive sjuktransporthelikoptrar i främst övre Norrland. Det skulle kunna ge väldiga förluster, och jag tog starka intryck av amerikanska och israeliska vittnesbörd om krigssjukvårdens vitala roll för förbandens stridsmoral.

Redan att lägga ned regementen brukar stöta på patrull. Men betydligt svårare skulle det nog bli att få igenom ett beslut om minskat värnpliktsuttag. Att IB 66-orna kostade så mycket berodde ju på att de rekryterades och omsattes på samma sätt som de moderna förbanden. Att minska krigsorganisation men ha kvar samma utbildningsomfång skulle ge begränsad besparing. Det största hindret låg nog i att moderaterna, socialdemokraterna och centern närmast verkade tävla om vem som var mest doktrinär i värnpliktsfrågan.

Inför 1982 års försvarsbeslut var dock alla tre partierna beredda att positivt pröva folkpartiets förslag om direktrekrytering till kraftigt föryngrade och bättre utbildade undsättningsenheter inom civilt försvaret. Men de ändrade sig i försvarskommittén när blivande arméchefen Åke Sagrén hävdade att detta, till skillnad mot i Danmark, var oförenligt med värnpliktsprincipen. Ett årtionde senare förmådde han också Anders Björck, till ÖB Bengt Gustafssons besvikelse, att avbryta försöken med kortare utbildningstid för bevakningsförband. Dessa två ställningstaganden reducerade möjligheterna att bistå samhället redan i fred, vilket i sin tur senare gjorde det enklare att övergå till yrkesförsvaret.

Jag kunde liberal historia där stora gestalter som Adolf Hedin, August Blanche, Viktor Rydberg, S A Hedlund och kapten Julius Mankell var pionjärer för både

rösträtt och värnplikt, flera av dem också ledande i skarpsskytterörelsen. Frankrike och Preussen hade visat att ju fler, och helst unga, soldater, desto starkare försvar. Men så kom kulsprutan, och jag har svårt att tro att någon av dessa liberaler inte chockats om de fått uppleva masslakten vid till exempel Verdun. Liberal personlighetsprincip kan knappast vara att döda så många som möjligt.

Dagböckerna ger en annan bild

Jag trodde på Ljung, att han hade den föresats han berättade om för mig. Men inför 1982 års beslut gjorde han inte som han sagt. Det syntes otänkbart att han haft insikten om behovet av modernisering 1978 men inte 1982, eftersom bristerna blev större för varje år. Den slutsats jag drog var att motståndet i armén var så kompakt att han helt enkelt inte måktade ta den interna batalj som skulle krävas för att genomdriva en förändring. Jag kände närmast medlidande. En ÖB som inser att försvaret är i obalans men som inte kan och orkar göra något för att åtgärda det måste vara i en fruktansvärd situation.

Nästa försvarsbeslut kom 1987. Inte heller då visade Ljung några tecken på att söka få till stånd den strukturomvandling han nära tio år tidigare sagt mig vara "självklar" och "ofrånkomlig". I efterhand ter det sig obegripligt att jag inte vid något tillfälle, vilket bara kunde ha skett i enrum, frågat honom vad som fått honom att överge den insikt han hade vid tillträdet på ÖB-posten. Det var bara det att jag fortfarande trodde att han varit ärlig men sedan inte orkat. Han ville avgå när förordnandet gick ut. Ubåtskränkningarna hade ställt väldiga krav på honom, men regeringen pressade honom till en förlängning,

just för det stora förtroendet för hans förmåga i kriser. Jag intalade mig att han helt enkelt var för trött och utarbetad för att också ta itu med den strukturomvandling han talat med mig om flera år tidigare.

När jag nu läser tjänstedagböckerna framgår det att jag hade totalt fel. Där visas sida upp och sida ner att Ljung inte alls var intresserad av någon reformering av armén. Att slå vakt om befintlig fredsorganisation går som en röd tråd genom dagböckerna. Hans motvilja mot mig verkar främst bero på att jag ville lägga ned fredsförband och vissa milostaber.

Han ogillade min skrift "Leve dödspatrullen – eller berättelsen om hur besparingar på över 100 miljoner om året stoppades genom bypolitik", Kanske för att jag där med förkärlek uppehöll mig vid tragikomiska delar av processen.

Mest är jag väl besviken på mig själv att jag var så lättlurad. Synnergren skulle aldrig ha kunnat bluffa mig, eftersom jag lärt mig att han ofta manipulerade och inte gav ärliga besked.

En paradox hos Ljung (men det har gällt fler ÖB) är att han var till minst nytta för sin egen försvarsgren. Han kunde ha bidragit till en bättre armé, men ville inte. De två områden som kom att dominera hans gärning var JAS-beslutet och ubåtskränkningarna. Också jag kom att ägna rätt mycket tid åt flygplanfrågan (vilket finns behandlat i mina riksdagsminnen *Jag var för snäll*). Av tjänstedagböckerna framgår att utan Ljungs insatser hade det knappast blivit någon svensk JAS.

Minns ett samtal på tu man hand med Ljung där han frågade: "Tror ni verkligen på politiskt håll att riksdagen skulle vara beredd att importera stora tvåmotorflygplan som F-18?" Jag var väl ensam i försvarsutskottet att invända mot att en modifierad F-16 inte fanns med som alternativ,

utan endast JAS, F-18 och den snart nedlagda F-20. Var urvalet riggat för industrin?

Arméchefens flygplansidéer

Det rådde oenighet i militärledningen rörande ersättningen av Viggensystemet. Mest uppmärksamhet väckte det att arméchefen Nils Sköld krävde ett betydligt mer kvalificerat flygplan än en svenskbyggd JAS. Jag fann att det gick på tvärs mot vad Sköld tidigare skrivit om luftförsvaret. Ljung skriver i dagböckerna att han fann Skölds avvikande mening ”ganska märklig”. ”Det flygplan han vill ha ska vara ett utländskt flygplan, dyrare än de svenska och mera sofistikerade och tunga. Detta måste vara en ganska svår nöt att knäcka för många av hans partikamrater.”

Om föredragningen i försvarskommittén i oktober 1981 skriver Ljung att Skölds linje enligt Lindblad framstår som i det närmaste obegriplig. Lindblads uttalanden pekar på att han förstår den speciella situation i vilken Sköld har råkat efter att uttala att man behöver ett mera avancerat flygplan. ”Det här är naturligtvis inte särskilt tilltalande för socialdemokraterna, som på det hela var ganska tysta under fördragningen, inte minst efter Lindblads kommentarer till arméchefens uttalanden.”

I maj året därpå kallade försvarsutskottet till utfrågning om JAS. Utskottets ordförande inledde med att säga att det var första gången hela den militära ledningen var samlad i utskottet. Ljung: ”Jag sade då att jag för min del hoppades att det också var sista gången.”

ÖB menade att arméchefen kombinerat önskemål som uppenbart inte gick att kombinera. ”Hans Lindblad tog senare upp samma fråga och pressade CA till ett direkt svar. Sköld sa då att han haft mycket

kort tid på sig att utforma den avvikande meningen och att det var möjligt att det här alternativet inte var särskilt realistiskt.”

Vad jag under åren i riksdagen kanske mest lärde mig var att söka bedöma rimligheten i dokument där myndigheter kunde ha egenintressen. Alltför ofta fick vi PM där alla argument angavs tala för myndighetens förslag. Så är det ju sällan i vardagen. Fann över tiden att argument som använts i en riktning sedan kunde återkomma och användas på ett helt annat sätt. Det var ofta rätt uppenbart att de argument som framfördes nog bara delvis var de som låg bakom myndighetens eget ställningstagande. Det gäller förvisso också i den politiska världen. Idealet är väl att alltid utgå från skattebetalarna.

Av Ljungs tjänstedagböcker framgår att han inte uppskattade när politiker undrade över om det kunde finnas mer rationella alternativ än militärledningens kompromisser. Dagböckerna kan därför vara en intressant källa för reflektioner rörande relationen mellan militär och politisk nivå (principiellt väl belyst i historikern Anders Berges avhandling *Sakkunskap och politisk rationalitet*, rörande pansarfartygsfrågan 1918–1939). I ett längre perspektiv är det också uppenbart att i Sverige har relationen militärer-politiker knappast varit densamma för konservativa, socialdemokratiska och liberala politiker.

ÖB irriterad över mina ”detaljer”

Mitt namn förekommer på ett 30-tal ställen i dagböckerna. Det är uppenbart att han ogillade hur jag sökte forma min roll som folkvald och granskare. Såvitt jag kan se är han inte lika missnöjd med någon annan parlamentariker, möjligen undantaget socialdemokraten Åke Gustavsson. Det var

om honom FOA-chefen Martin Fehrm under ett möte om flygplanfrågan sade: "Låt vara att du har huvudet under armen, men du behöver väl inte hålla det upp och ner".

Ofta skriver Ljung att jag när han framträdde inför utskottet och utredningar eller vid mötena i militärledningens rådgivande nämnd uppehöll mig vid "detaljer". Första noteringen är 5 juni 1980: "Hans Lindblad från folkpartiet ställde en serie detaljfrågor, huvudsakligen i positivt syfte." Ordet "positivt" återkom dock aldrig mer.

24 november 1983: "Hans Lindblad var som vanligt den store frågaren och debattören och han går verkligen in i detaljer, på ett sätt som alldeles uppenbart irriterar de övriga civila deltagarna, för att inte tala om försvarsgrenscheferna som måste ställa upp på mycket detaljerade svar."

25 maj 1984: "Hans Lindblad ställde som vanligt en hel del detaljrika frågor." Ett par veckor senare återkommer han till att jag ställde frågor om detaljer. "Det är synd att han har så svårt att hålla en bred linje, när han är så utomordentligt kunnig i många försvarsfrågor."

I försvarskommittén 2 oktober 1985: "Hans Lindblad gick ned i detaljer och sysslade inte minst med arméns fredsoorganisation. Carl Bildt hade ubåtsjakt och lite grand om helikoptrar och annat uppe. Något som helst tal om ekonomisk nivå var det självfallet inte."

Det sista citatet är kanske intressant. Det belyser att Ljung, liksom också andra ÖB-ar, tycktes anse att politikernas uppgift ifråga om försvaret var att ge så höga anslag som möjligt. Däremot bör de inte granska olika funktioner inom försvarsmakten för att söka luckor eller obalanser. Problemet ur ÖB:s synvinkel med sådant var naturligtvis att om politiker började titta på alternativa lösningar inför ett försvarsbeslut så kunde det rubba

kompromisserna i militärledningen och därmed själva grundbulten i försvaret, alltså principen för anslagsfördelningen mellan försvarsgrenarna.

Men försvarsanslagen kan aldrig vara en fråga som avgörs i dialog mellan försvarspolitikerna och ÖB. Inom respektive parti och koalition måste den ekonomiska avvägningen göras över hela fältet, alltså skatter mot behov inom samtliga departementsområden.

De folkvaldas roll

Politiker i alla demokratier vet att "verkligheten sitter i detaljerna". En av mina uppgifter som försvarspolitikerna var att inför kollegor i riksdagsgruppen och partiet i övrigt ange om jag tyckte försvaret borde förstärkas. Självklar politisk etik gjorde att jag knappast kunde föreslå mer pengar om jag inte tyckte att de anslag försvaret redan hade användes på ett optimalt sätt.

I efterhand har jag svårt att ångra att jag sökte fungera som granskare. Redan från första dagen i riksdagen hade jag ju bestämt mig att som förebild ha "folktribunen" Adolf Hedins. Blev närmast rörd när blivande försvarsministern Björn von Sydow en dag sade att "Hans är den ende av dagens riksdagsmän som arbetar i Adolf Hedins anda som granskare och ifrågasättare av myndigheter och överhet." I efterhand måste jag ändå säga att jag borde ha granskat hårdare. (Därav titeln på mina riksdagsminnen, *Jag var för snäll*.) Borde mycket tidigare ha försökt få fram sanningen rörande brister i mobiliseringsförråden. Det var först när Kerstin Ekman och jag fick en förtrolig kontakt med generalmajor Helge Gard som vi började få en riktig bild. Borde ha begärt mer information om innehavet av jaktrobotar.

Den stora skillnaden mellan politiker inom till exempel skola och trafik jämfört med försvar är att inom det senare området kan myndigheten dölja mycket genom hemligstämpeln. Det kändes konstigt att sitta i de mest centrala organen för försvarspolitikerna men inte få veta eller påverka vilken uthållighet som skulle gälla för förnödenheter, bränsle och ammunition. Vi fick nöja oss med beskedet att uthålligheten var ”X veckor”. Då är det inte lätt att ta ställning till vad dessa områden borde kosta. Men Sverige är ju ett land där tjänstemän överordnas folkvalda.

Jag tyckte det var förvånande att arméns slagkraftigaste och dyraste förband, pansarbrigaderna, hade en del brister som inte borde vara svåra att åtgärda. Sämre artilleri än infanteribrigaderna (det hade varit lätt att skifta till pansarbrigadernas fördel) och sämre luftvärn. Pansarbandvagnar fanns inte för de sjukvårdsenheter som skulle undsätta skadade på stridsfältet. Alltför dåligt underrättelsesystem (jag undrade om man kunde nyttja SK 60, låt vara med stora risker). Pansarbrigadernas strategiska rörlighet var länge alltför svag.

Varför ställde jag inte mer ingående frågor om hur Stridsvagn S (genom att inte kunna skjuta under gång blev den långt mer sårbar sedan lasertekniken revolutionerat målinmätningen) och om våra gamla Centurioner motsvarade 80-talets hotbild? Jag kände rätt väl tröttnen inom armén för och emot pansar. Nils Sköld hade kommit till försvarsutskottet och förklarat att studierna rörande en svensk stridsvagn borde avbrytas och att vi borde koncentrera oss på pansarvärnsrobotar med RSV (riktad sprängverkan). I frågan om kinetisk energi kontra RSV fanns mycket skrivet i andra länder, medan tröttnen i armén hämmade inhemsk information.

Blev senare vice ordförande i riksdagens revisorer och hade då nytta av min metodik rörande försvaret. (I revisionen fick jag syssla med många områden, och fann närmast ofattbar ineffektivitet i polisväsendet.) Var irriterad över att finansdepartementet, genom att försvaret hade en flerårig ram, var totalt ointresserat av att slå ned på resursslöseri, suboptimeringar och eldande för kråkor inom denna ram.

Det var förvisso många försvarsfrågor jag tog upp, men de flesta gällde miljarder i anskaffning eller drift över tiden. Om jag jämför med kulturpolitiker så kan de diskutera belopp på enstaka eller tiondels miljoner. Inför försvarsbesluten hade vi 50 miljoner som minsta valör. Inga mindre eller ojämna belopp godtogs för tabellerna.

Parlamentariker på jakt efter kunskap

Ljung tyckte alltså att jag tog upp för mycket ”detaljer”. Men kunde det vara annorlunda? Vid besök i ubåtar kunde jag fråga om många detaljer där, men jag skulle självklart aldrig ha ställt en sådan fråga till ÖB. Jag frågade nog aldrig honom bara för att det var skoj att veta mer, så som jag kunde göra när jag var på ett studiebesök vid skolor och annat hemma i länet.

Vid den här tidpunkten hade jag redan sysslat med försvar i många år, hade läst 10 000-tals sidor i ämnet, hört massor av föredragningar, besökt alla svenska förband och försvarsindustrier liksom efterhand praktiskt taget alla USA:s stora flygindustrier. Jag var försvarsutskottets fadder för kustflottan med åtskilliga besök. Hade dessutom vänner i försvaret jag kunde prata med när försvarsstaben inte ville ge besked. Ljung menade alltså att jag borde ha frågat om stora områden. Hade det inte varit förvånande och ett underbetyg om det

fortfarande funnits stora sektorer av försvaret där jag var okunnig om grundläggande förhållanden?

Skulle knappast ha ställt ÖB frågor typ ”vill du berätta vad hemvärnet är för något” eller ”behövs flottan i framtiden” och väntat svar på fem minuter.

Det fanns egentligen bara två skäl att fråga. Antingen något jag kände jag behövde mer klarhet om inför kommande beslut (och då var svävande svar till ingen nytta). Eller också tyckte jag att någon ÖB-ståndpunkt var förvånande och därför ville höra hur ÖB tänkt och därmed få en bild av tankenivån i myndigheten. Naturligtvis hade jag förståelse för att en del som angavs som ÖB:s mening var sådant som han personligen inte var helt insatt i.

Jag ställde genom åren många frågor kring krigssjukvården och behovet av sjuktransporter i främst övre Norrland. Var förvånad över att Synnergren aktivt pläderade mot skyddsvästar och tog upp den frågan i flera år. Hade också svårt att dela militärledningens vurm för cykeltolkning. Jag efterlyste ett direktkryterat lokalt hamnförsvaret på ost- och sydkusten skraddarsytt för snabb insats i respektive större hamn. Hade studerat Air National Guard i USA och hävdade att vi också i Sverige borde kunna nyttja duktiga stridspiloter även sedan de gått över till trafikflyget.

Dansk amiral och svensk kontrast

Den ”detalj” jag nog undrade mest kring var vilken kapacitet Sovjet, Polen och Östtyskland hade för en överskeppning mot Sverige eller Danmark. Ljung gav mig aldrig något svar, nog därför att han insåg att här låg en av nycklarna till hur folkpartiet skulle kunna forma sitt förslag till försvaret. Det var närmast komiskt att de besked

vi inte fick i Sverige utan vidare lämnades när vi besökte den storsköggige och färgstarke danske amiralen Jörgen F Bork vid sjökommandot i Århus. Han hade ju ingen aning om att detta var förhållanden som den militära ledningen i Sverige ansåg att försvarskommittén helst inte borde informeras om.

Senare kom jag att fråga Ljungs efterträdare om samma sak. Hur mycket kan komma i en första landstigning direkt mot strand, och hur mycket transportkapacitet kan antas vara kvar till en andra omgång? Jag ställde sedan samma fråga också till försvarsstabschefen Torsten Engberg. Det förbryllande var att de gav olika svar, den ene sade att marininfanteriet bara räckte till en omgång. Alltså ingen samsyn i den högsta operativa ledningen.

Jag sökte jämföra svensk förmåga att möta en sjöinvasion med vad Danmark/Västtyskland hade byggt upp, eftersom de ju hade samma hot. Ville testa ett förslag med fler ubåtar (genom livslängdsförlängning av två Sjöormen, vilket marininstaben motsatte sig) och fler kustrobotar, alltså två marina system som var svåra att förbekämpa. Jag frågade om en operativ bedömning, fick inget svar i utredningen men utlovades att en expert från försvarsstaben skulle komma till mig i riksdagen.

Det var kommandörkapten Johan Forslund som berättade att han genomfört ett spel som visade att dylika förstärkningar vore av ringa värde, särskilt som en av de extra ubåtarna i spelet fanns på Västkusten. I stället ville han få mig att välja ett ”kostnadsekvivalent” förslag med fler kustkorvetter. Han ingick alltså i den flottistgrupp som i alla lägen pläderade för just sådana. En medföljande kvinnlig operationsanalytiker från FOA såg generad ut. Själv var jag mest irriterad över att någon trodde att jag var så lätt att lura.

Vid nästa möte med Ljung frågade jag om det var rätt uppfattat att försvarsstaben och ÖB ansåg ubåtar och kustrobotar mindre värdefulla. I så fall tackade jag för att vi i folkpartiet kunde minska vår tänkta ekonomiska ram. Han sökte vifta bort frågan utan att säga något i sak. Folkpartiet kom dock att vidhålla förslagen som sedan ingick i försvarsbeslutet 1987.

Robotar i karantän

Robot 15 skulle snart börja tillföras också i flygburen version, varpå robotarna skulle ligga oanvändbara i förråd under åtminstone tio år innan de första JAS-divisionerna var utbildade och klara. Jag tyckte det kändes konstigt inför skattebetalarna. Gick det inte att modifiera befintliga attack- och spaningsviggas så de kunde bära roboten? Det skulle ge ett enormt effekttillskott i närtid eftersom vi då under några år skulle ha både Robot 04E och Robot 15 mot sjömål. Det skulle rimligen påverka WP:s kalkyler rörande invasion mot Sverige. Vi tog upp frågan i försvarsutredningen trots att flygstab, materielverk och försvarsstab verkat helt ointresserade.

Det visade sig sedan att modifieringen kunde göras ute på flottiljverkstäderna och att viggarna på köpet, vilket vi inte visste, därmed också kunde ta den övriga JAS-beväpningen. Flygvapnet kom sedan att skryta över den billiga och stora effekttökningen genom vad man kom att kalla AJS 37, självklart utan att ange hur den kommit till. (Alltså en av dessa ”detaljer” Ljung menade att jag borde avhålla mig från.)

Oftast nämner Ljung bara att jag sysslar med detaljer utan att ange vad det gällde i sak. Han gör dock ett undantag i anteckningarna den 30 maj 1985. Föregående försvarsbeslut hade innehållit att jaktflyget skulle reduceras till 8 divisioner Jaktviggan

och att fyra divisioner J 35 Draken skulle dras in. Jag var ytterst tveksam, då lufthotet nyss ökat dramatiskt genom Sovjets SU-24 Fencer. Tidigare sovjetiska attackflygplan hade haft så ringa räckvidd att de bara kunde nå delar av vårt land. Jag hade läst om och delvis också sett hur en rad flygplantyper livstidsförväntades i olika länder, kanske oftast vad gällde elektronik.

Ljung var helt emot, medan flygvapenchefen ändrat sig och ville ha kvar 35-orna. I dagboken anger Ljung att jag skulle ha hävdad att en snabb nedläggning skulle uppfattas utomlands som tecken på att bristande svensk försvarsvilja. Verkar konstigt, för så löst tyckande i svårbedömda frågor brukade jag inte hänge mig åt. Det viktiga var väl att få ryssarna att räkna med högre egna flygplanförluster och därmed dra sig mer för att anfälla.

I batalj om Drakar och arton Viggas

Ljung för i dagboken fram argumentet ”man ju vet att 35-orna måste läggas ned under 90-talet”. Där visste jag, genom internationella jämförelser, att han hade fel. Vi hade tagit mängder av 35-or ur drift trots ganska få flygtimmar. Dessutom var Draken långt mer robust än Attack- och Spaningsviggas som därför snabbare måste börja ersättas med JAS. 35-orna kunde ha använts in på 2000-talet, och modifieringen till J-version förbättrade beväpning och annat.

Det kändes besynnerligt att vi hade en ÖB som tänkte i flygplan och inte i divisioner, alltså krigsorganisation. Jag menade att om vi behöll 35-orna fanns sedan handlingsfrihet att ha kvar dessa divisioner genom tillförsel av JAS.

Saken tog sedan en helt otrolig vändning. Strax efter lade Ljung fram en programplan

där han hävdade att luftthotet ökat kraftigt och att han därför inte bara ändrat sig och ville ha kvar tre divisioner Draken utan också i sina höga ekonomiska nivåer lagt in utveckling av en ny version Jaktviggen i 18 exemplar till en ny division.

Jag fattade ingenting. Ville man ha en division till kunde det enkelt och till begränsad kostnad ordnas (dock inte innan förarvakanser vid dåvarande divisioner avhjälppts) genom att nyttja fler av våra befintliga J 35. Men att utveckla en ny version Viggen för en mycket liten serie skulle ta lång tid och bli oerhört dyrt per flygplan. Det skulle kräva omkonstruktioner och omfattande utprovning, då många tidigare delsystem och komponenter inte längre tillverkades. Extra besynnerligt i ett läge där Saab hade brist på erfarna ingenjörer för arbetet med den försenade JAS och samtida civila projekt. Jag kunde inte se ÖB:s propå som annat än tekniskt och ekonomiskt absurd. 18 så udda flygplan skulle självfallet också kraftigt fördyra utbildning och underhåll samt försvåra taktisk ledning. Jag kunde knappast se någon motsvarighet utomlands till framtagande av en dylik miniserie av stridsflygplan.

Jag tolkade det hela som att på principen gjorde att procentfördelningen mellan försvarsgrenarna måste vara densamma på alla ekonomiska nivåer. Och på den högsta nivån var det kanske inte så lätt för staberna att snabbt hitta stora extra utgifter för flygvapnet. (Det rimliga hade väl varit att föreslå fler jaktrobotar.)

Det hela blev akut genom att Bildt plötsligt förklarade att han ville ha den extra divisionen, dock i en lägre försvarsbudget än i ÖB:s förslag. Centern hängde på men bara med en "halv division", naturligtvis ännu mycket dyrare per flygplan. Partipolitiskt var den extra divisionen genial. Jag såg i tidningsurklipp hur den av

moderatpolitiker landet runt mer eller mindre utlovades för just deras närmaste flottilj, plus att samma division också angavs bli hemmahörande i Visby.

ÖB valde att hålla god min i elakt spel. Jag antar att prestige gjorde att det var omöjligt för försvarsstaben att berätta att den extra Viggendivisionen nog aldrig varit tänkt att bli verklighet.

Det som hände i praktiken var att generalmajor Sven-Olof Hökberg vid materielverket (själv erfaren Drakenförare och en mycket uppskattad vän som genom åren både här hemma och i USA generöst avsatt tid för våra samtal kring rader av västliga flygsystem men också om andra gemensamma intressen) på egen hand utfärdade skrotningsförbud för 35-or och att folkpartiet i försvarsbeslutet 1987 fick med sig socialdemokraterna på att modifiera och uppgradera fler Draken för att ha handelsfrihet ett antal år framåt. Vid ytterligare förvärrad luftoperativ hotbild skulle statsmakterna därmed kunna utöka F 10 i Ängelholm med en fjärde division J 35.

Inför 1982 års försvarsbeslut var Fäldins tredje regering utsatt för hårda lokala påtryckningar för att säga nej till "dödspatrullens" förslag om nedläggning av I 3 i Örebro, där centern strax efter skulle ha sin riksstämman. Ljung redovisar i dagboken att han då skrev ett handbrev till mig, men ingen annan, om att politikerna av ekonomiska skäl måste stå fast vid nedläggningsförslagen. Själv hade han dock något tidigare, sedan arméledningen ändrat sig, hoppat av sitt eget förslag om nedläggning av ett av de tre pansarregementena i Skåne, som genom förbandsomsättningssystemet hade besvärande små värnpliktsomgångar per regemente. Företrädare för försvarsstaben värdjade till oss att stå fast vid förslaget om nedläggning av P 2 i Hässleholm, då

ÖB:s omsvängning enligt dem inte vilade på sakliga grunder.

Mystik kring utbildningsalternativ

Jag ingick 1983-84 i värnpliktsutbildningskommittén med blivande ÖB Bengt Gustafsson bland våra experter. Vi visade att man kunde minska fredsorganisationen genom att övergå till ”rullande utbildning” och på köpet få en betydligt jämnare beredskap över året. För egen del var det egentligen ingen hjärtefråga. Visst ville jag minska fredsorganisationen, men då i första hand som en följd av en reducerad men modernare krigsorganisation.

Arméchefen gick i taket och lanserade i stället ett alternativ där man varvade utbildning mellan infanteri och specialtrupper, ett förslag han själv sedan ganska snart drog tillbaka som genomförbart.

Rullande utbildning var inget okänt, vi hade studerat det i Finland och det har alltid använts i svenska flygvapnets värnpliktsutbildning. Men arméstaben hävdade plötsligt att rullande utbildning inte skulle bli billigare utan i stället dyrare än dåvarande system. Trots färre regementen och samma krigsorganisation skulle den rullande utbildningen enligt arméchefen kräva ett tillskott på 700 befäl. Det hade gått att diskutera om arméstaben visat hur deras kalkyl såg ut.

Av dagböckerna framgår att Ljung nog hade lika svårt som jag att förstå hur arméstaben tänkt. Han skulle redovisa fredsorganisationen inför försvarskommittén. Han är tydligt missnöjd och skriver i dagboken den 2 oktober 1985 att ”man måste på nytt konstatera att arméns utredningar inte har lyckats ge en för vanliga människor begriplig framställning för och emot rullande och varvad utbildning. Och det

var utan tvekan så att även vi hade en del bekymmer med att försvara eller förklara några av arméförslagen. Det är alldeles nödvändigt att det här sker en påtaglig uppräckning när det gäller att objektivt undersöka olika alternativ och att framlägga övertygande argumentationer. Jag kommer att tillsätta en särskild sammanhållande i försvarsstaben för att få ordning på arméutredningarna när det gällde fredsorganisationen.”

ÖB berättade inte för oss att han var missnöjd med arméchefens argumentering och inte heller att han satt arméutredarna under övervakning.

Året därpå skulle frågan på allvar behandlas i försvarsutredningen, där vi som också suttit i kommittén om värnpliktsutbildningern rimligen kunde resonemangen utan och innan. Men de andra runt bordet var naturligtvis inte lika insatta. Det hände lite då och då i utredningar att jag i stället för att argumentera muntligt skrev PM. Det sparade sammanträdestid och dessutom fanns ju resonemangen kvar för den som eventuellt var intresserad. Alltför mycket muntlig information kan vara svår att komma ihåg.

Ett PM till vänner

Det blev ett 20-sidigt PM som jag sökte göra så pedagogiskt som möjligt. Jag skrev det ju till nära vänner, över partigränserna, och jag fann inget skäl att dölja att jag tyckte att arméchefen bluffade och sökte föra oss bakom ljustet. Gav det nog också till sekretariatet men minns inte om jag tyckte att jag behövde ge det till ”experterna”. I princip skulle de ju vara oss behjälpliga med fakta, men i praktiken uppfattade vi dem nog mest som revirbevakare för respektive myndighet och antog att de hade

order att ständigt rapportera till sina chefer vad vi folkvalda tyckte och gjorde.

Förmodligen samma dag fanns mycket riktigt mitt PM hos arméchefen som spred det vidare till TT. Eftersom jag skrivit precis vad jag tyckte ("ett kusligt exempel på lurendrejeri från en myndighet") hade jag egentligen inga problem med att min uppfattning blev offentlig. Som journalist kan jag rimligen inte ha invändningar mot vad andra publicerar. Blev alltså inte störd även om jag själv knappast skulle ha sprungit till pressen om general Erik G Bengtsson skrivit något om mig till några av sina vänner.

Men arméchefen menade att detta var en fråga för landets överbefälhavare, och Ljung är ganska utförlig i dagboken. ÖB var alltså själv missnöjd med den låga kvalitén i arméns dokument, så där tyckte vi ungefär detsamma. Men sakfrågan var underordnad för ÖB i sammanhanget. Han kunde knappast tro annat än att jag menade det jag skrev. Men det jag menade fick enligt honom inte sägas.

Själv tänkte jag möjligen på hur jag i Adolf Hedins texter njutit av långt elakare bredsidor mot "prinsbefäl", alltså att kungafamiljens manliga medlemmar utnämndes till kavalleriinspektörer och liknande utan kunskap eller omdöme för befattningarna i fråga.

Dagens Nyheter tog 6 september 1986 upp "brottet mot konvensansen" i en ledare med rubriken "Lyssna till arméns kritiker!". Tidningen ville ha klarhet om rullad respektive varvad utbildning. Ledaren refererade också till att MB Syd, Carl Björemann, i en serie artiklar påtalat att arméledningen i utvärderingar skönmålade brigadernas prestationsförmåga och att tillträdande MB ÖN, Lars-Erik Englund, (i KKrVA:s tidskrift) beskrivit att också i prioriterade milon sagnades mycket av den avsedda materielen.

Ljung skrev i dagboken att "Lindblads papper är i bästa fall på tidningsdebatts-nivå, men innehåller dessutom personliga uttalanden av det slag som definitivt inte borde förekomma i sådana här sammanhang." Att orden nu fanns i tidningar landet runt berodde ju inte på mig utan på att Bengtsson själv distribuerat delar av mitt dokument plus egna kommentarer. För egen del skulle jag knappast ha formulerat en debattartikel på samma sätt som min rätt utförliga PM.

ÖB skrev att det väntas med rätta av myndigheternas företrädare att de ska uppträda mycket korrekt i relation till parlamentariker och regering. Det måste också innebära att man från den parlamentariska sidan måste visa motsvarande hänsyn. Ljung anger i dagboken att han i ett handbrev till försvarsutredningens ordförande skulle anhålla om att denne skulle ta sig an "tonen" i mitt PM. Jag vet inte om ÖB sände något handbrev, men Per Borg skulle knappast anse att det ingick i hans uppgifter att vara dadda åt riksdagsledamöter.

Men mönstret var inte unikt. Senare fick jag uppleva i riksdagsrevisionen att en universitetskansler skrev till revisionen och beklagade sig över att jag under en hearing ställt enligt honom alldeles för elaka frågor (om byråkrati). Ordföranden tog kontakt med mig som kanslern begärt men var uppenbart generad över att göra det.

Ljung sade aldrig något till mig om detta. Hade han gjort det hade jag förmodligen undrat vad han tyckte bör ingå i officersutbildningens historiedel rörande hovets och krigsledningens roll i 1900-talets vidrigaste hat- och lögnkampanj i Sverige, den om Karl Staaff som landsförrädare.

När jag senare i DN och TV föreslog att arméchefen borde avskedas var orsaken en helt annan, nämligen hans uttalanden om att svenska mobiliseringsförråd inte hade

några brister. I en demokrati kan man, det är egentligen elementärt, inte ha verkschefer som försöker vilseleda riksdag och allmänhet.

”Katastrof”, menade arméchefen

Det framgår av dagboken att Ljung hela tiden var motståndare till tanken på nedläggning av infanteriregementen. Därför måste han ha kvar de sex IB 66-orna, för utan dem var tre regementen obehövliga. Två brigader per regemente var enda möjligheten att omsätta brigaderna med samtränade bataljoner. (Pansartrupperna hade bara haft en brigad per regemente, med påföljden att de värnpliktiga inte krigsplacerades förrän efter första repövning.)

Jag vidhöll hela tiden Sven Wedéns linje att avveckla de omoderna brigaderna. Det blev alltmer patetiskt med artilleri och annan utrustning från andra världskriget. De kallades ett tag skytteregenten och placerades i samma avvägningsprogram som lokalförsvaret. Men i den första regeringen Fälldin valde Eric Krönmark att åter ange dem som brigader i de rörliga fältförbanden. Jag var upprörd, för i en koalitionsregering måste alla ingående partier informeras innan beslut fattas. Jag pratade med Per Ahlmark. I sak höll han med mig, Men landet upplevde en industrikris och regeringen var hårt pressad genom den stora interna motsättningen rörande kärnkraft. Att i det läget gå ut i offentlig kritik mot Krönmark tjänade inte mycket till.

Jag bad inför försvarsbeslutet 1987 att ÖB skulle göra en operativ effektstudie där man vägde IB 66-orna mot anskaffning av modernt luftvärn. Owe Wiktorin redovisade studien. Visserligen hade många de senaste åren pekat på allvarliga brister ifråga om luftvärn, men enligt ÖB hade

IB 66-orna betydligt större operativt värde. Privat undrade jag nog redan då om Wiktorin själv trodde på det tjänsten tvingade honom att säga

Arméchefen Bengtsson gick ut med ett TT-meddelande om att folkpartiets förslag (som ändå funnits under 15 år) nu vore en ”katastrof” för landet. Det ordet har militärledningen veterligen inte riktat mot något annat parti, inte heller mot kraftiga nedrustningsförslag. Vi svarade inte, eftersom ett politiskt parti knappast har behov av att föra debatt med enskilda byråkrater. Men naturligtvis tänkte jag på Staaff igen.

Lennart Ljung avgick hösten 1986. Hans efterträdare Bengt Gustafsson hann knappast tillträda innan han bemötte mig i *Veckans affärer* och då, möjligen utan att ens rådfråga försvarsstaben, slog fast att för honom var det självklart att avveckla IB 66-orna. Att Bengtsson inte åter ropade ”katastrof” var väl bara ännu ett exempel på att vad som sägs ofta anses mindre viktigt än vem som gör det.

Den hemlighållna ”doktrinen”

På senare år har Bengt Gustafsson skrivit att det i försvarsledningen fanns en ”övervintringsdoktrin” innebärande att vidmakthålla en stor numerär utifrån tanken att om politikerna senare skulle ändra sig så fanns en organisation som kunde förstärkas genom tillförsel av materiel. Alltså en doktrin bakom ryggen på riksdagen.

Carl Björemann har uppgivit att doktrinen om ”övervintring” föddes av generalerna Skoglund och Synnergren vid ett enskilt möte i Västergötland.

Egentligen helt otroligt. Här infördes 1972 FPE-systemet efter amerikansk förebild för att vi skulle ha en planering byggd på analys och rationalitet. Inför varje försvarsbeslut lämnade ÖB ett förslag som

angavs ge mesta möjliga försvarseffekt. IB 66-orna var då med därför att de angavs ge bra försvarseffekt. Men i verkligheten fanns en dold intern doktrin med helt annan motivering. Därmed var planeringssystemet ett spel för gallerierna.

Övervintringsdoktrinen var hemlig, kanske känd bara i övre kretsar i armén. Ideologiskt är man därmed tillbaka till tiden före Karl Staaffs princip att också försvaret ska vara underställt riksdag och därmed demokratin.

Jag kände Claës Skoglund sedan 1974 års försvarsledningsutredning. Vi pratade ofta med varandra, väl medvetna om hur starkt olika syn vi hade på försvaret. Postumt utkom 2009 hans bok *Det bästa försvarsbeslut som aldrig kom till stånd*. Nog en missförstådd bok. Det är helt en fantasiskrift utifrån en insikt han fick mycket sent i livet. Boken skildrar hur Skoglund på förslag från ÖB Torsten Rapp kunde ha utsetts till försvarsstabschef 1967 och därefter genomdrivit en rejäl omstrukturering av armén med nedläggning av hälften av infanteribrigaderna för att skapa ekonomiskt utrymme för bättre utbildning och materiel. Skoglund beskriver vad som skulle ha varit bäst för försvaret.

Det har absolut inget att göra med vad som skulle ha skett om Skoglund verkligen blivit chef för försvarsstaben. För i sak var han helt på samma linje som Synnergren, Sköld och Ljung, det vill säga att överordnat allt annat var att den stora numerären behölls. Hade han tidigare tyckt som i boken skulle han ha sett i mig en allierad, i stället var vi nästan alltid i opposition mot varandra. Att det verkligen var så finns också i tryck genom en skrift efter en debatt *Försvar och värnplikt* på Medborgarhuset i Stockholm i augusti 1979 mellan honom, mig och Per Unckel. Skoglunds genomgående budskap var att vi ska ha ett ytförsvär

och måste utbilda varje vapenför man. ”Vi har alltså bara råd med ett godtagbart minimum av kvalité för att nå så stor kvantitet som möjligt.” Skoglund vann debatten stort inför publiken eftersom arrangörerna var det maoistiska Sveriges kommunistiska parti. Ändå tyckte jag nog att Skoglund var en hedersman.

Partier och höga militärer

Synnergren och Sköld uppträdde helt öppet som socialdemokrater. I folkpartiet hade vi sedan början av 80-talet en ganska kvalificerad referensgrupp om försvar (den finns för övrigt fortfarande kvar). Där fanns FOA-forskare, andra akademiker, anställda inom försvaret eller försvarsindustrin. Luftvärnsöversten Gunnar Widh, också liberal kommunalpolitiker, lade ned mycket arbete i gruppen.

Länge var officerskåren oerhört högerdominerad. Amiral Ludvig Sidner (ur norrländsk väckelsemiljö och mycket viktig vid ubåtsvapnets tillkomst) stödde Staaff och betraktades därför i sjöofficerskåren som förrädare. Kapten Gunnar Sellholm vid Dalregementet var hjärnan bakom Staaffs förslag om ”delad” linje med separat vinterutbildning. Sellholm straffades med att behandlas mycket brutalt av överordnade. (I sina memoarer erkände sedan armécheferna Douglas och Ehrensvärd, båda politiskt konservativa, att högerns, arméledningens och hovets linje från 1914 med inryckning i mörker och höstrusk var ett allvarligt misstag. Ehrensvärd skriver att ”rekyterna frös och hostade i regn och kyla, det blev särskilt svårt att genomföra utbildning i skjutning.”)

Också senare krävdes kurage för att som officer våga vara annat än högerman. Per Dahlgren, Claes Bratt och sonen Karl-Axel, Willy Kleen, Torsten Holm och Torsten

Hagman var sådana exempel. Först genom beredskapsåren under andra världskriget med en socialt förändrad officersrekrytering inträdde efterhand en förändring.

Under mina år som försvarspolitikern fanns två generaler och en amiral (alla tre på både central och milonivå) som berättade att de var liberaler men inte skyltade med det offentligt. Att vi därmed hade gemensamma värderingar gjorde det självklart enklare att prata och känna förtroende, och jag misstänkte inte att de rapporterade till ÖB. Det gjorde informationsutbyte mycket lättare.

I november 1981, när vi hade en c-fp-regering, är Ljung i dagboken irriterad över att moderaterna lade sin ekonomiska ram bara något över regeringens. ”En utomordentligt förvånande och olycklig sats.” Han skriver att moderaternas ekonomiska ram ”ligger skandalöst lågt”. Han har uppenbart kunskapare inom moderaterna. Det verkar som han tror att om han påverkar ramen för något parti så kan det få också andra partier att ändra sig. Jämför med 30-talet när högern ville anmäla sin ekonomiska ram i försvarskommissionen och sekreteraren Helge Jung svarade ”det är upptaget”, det vill sig säga högern måste enligt honom lägga sig högre än mittenpartierna. Partiet gjorde naturligtvis som blivande ÖB-n ville.

Att Lennart Ljung var så irriterad över moderaternas ”skandalöst” låga ram hängde förmodligen ihop med att han trodde att det skulle göra det lättare också för andra partier att ha låga ramar. Moderaternas ram i sig var inte intressant då den ändå inte skulle bli riksdagsbeslut.

Ljung försökte inte i något sammanhang prata försvarsekonomi med mig. Han kanske anade att i liberalt tänkande finns en rollfördelning mellan parlament, partier och statsbyråkrati och att finansfrågor då

inte ligger hos byråkratin. Dessutom vore samtal om ekonomisk nivå närmast meningslösa eftersom Ljung och jag hade så olika syn på hur pengarna skulle användas.

”Brända broar” till liberalerna?

Ljung hade knappast någon kontakt in i folkpartiet. Försvarsgrenscheferna, men inte ÖB, bjöd var för sig årligen in partierna ett och ett till middag och samtal. Ljung antog förmodligen att jag ganska snart hade genomskådat hans tidiga försök att föra mig bakom ljuset och att folkpartisterna rimligen uppfattat det som att han därmed också bränt alla broar till den liberala sidan. Eftersom vi aldrig mer hade ett förtroligt samtal kunde han inte veta att jag i stället trodde att han var hederligare och verkligen önskade en försvarsreform men inte orkat driva igenom tanken i militärledningen.

Den typen av information i förväg Ljung verkade ha från moderater hade han inte från oss. I dagböckerna söker han se skillnader i synen på fredsorganisation mellan mig och min riksdagskollega Kerstin Ekman. Men hon och jag samarbetade mycket nära och visste precis var vi hade varandra. Den största åsiktsskillnaden uppstod när hon tyckte att riksdagen borde ge försvaret extra pengar efter 1987 då det visade sig att staberna kraftigt felbedömt driftskostnaderna. Jag var helt emot då man aldrig ska premiera dålig planering.

Ljung var alltså i förväg helt ovetande om Bengt Westerbergs programtal om försvaret i Boden i november 1985. I dagboken noterar han att talet ”var i allt väsentligt positivt sett ifrån våra utgångspunkter”. Ljung skriver att Westerberg också ”gick så pass detaljerat in på materielområdet,

att hans uttalanden bör kunna vara ett bra stöd för höjda ekonomiska ramar. Själv uttalade han att han ansåg det nödvändigt att ekonomin måste ligga i närheten av regeringens övre nivå. Hans uttalanden är naturligtvis mycket positiva sett från ekonomisk utgångspunkt.”

Naturligtvis helt parodiskt för mig att läsa. Här tycker ÖB det är positivt att Bengt Westerberg i ett tal inför en stor publik ”detaljerat” går in i materielfrågor medan han genom hela dagboken är starkt missnöjd med att jag tagit upp exakt samma objekt bland mina frågor i utskott och utredning (alltså de organ där oklarheter rörande försvaret bör behandlas). Hade Ljung inte avfärdat det mesta jag frågade om som ”detaljer” borde han känna igen objekten ifråga och därmed kunde ha gissat vem som svarat för underlaget till dessa avsnitt av Westerbergs tal. I stället skriver Ljung att det är ett helt annat ”tonfall” hos Westerberg än hos ”partikollegan Hans Lindblad”.

Det är uppenbart att Ljung har ett enda intresse, nämligen att få så hög ram som möjligt. Flera av de förslag Westerberg förde fram avvek från ÖB:s programplan, men Ljung skriver inget om att han skulle vara beredd pröva några av dessa alternativ. Intrycket kan bara bli att han gärna ville ha de pengar Westerberg talade om men att han knappast var intresserad av att använda dem till det Westerberg menade borde motivera högre anslag. (Det var ju också precis vad som hände två år senare, men då under näste ÖB.)

Inom alla politikområden informerades riksdagsgruppen inte bara veckovis om vad som hände i utskotten utan också om arbetet i viktigare utredningar. Antingen genom föredragningar eller för att kamrater i gruppen frågade. I *Svenska Dagbladet* gav två medarbetare fortlöpande en moderat

version av vad som hände i 1984 års försvarsutredning (den ene sedan informationschef åt Bildt när denne blev statsminister) och jag kunde då i gruppen ge en annan bild rörande arbetet.

Uppgörelse med socialdemokraterna

Jag hade fortlöpande kontakt med Bengt Westerberg, och inför avgörandet inför 1987 års försvarsbeslut var frågan politiskt så stor att han och partiledningen måste avgöra. Jag varken kunde eller ville ta det beslutet men var beredd att ge råd om så önskades.

Som utredningsordförande och socialdemokrat var Per Borg den självklara nyckelgestalten. Hans parti såg inga förutsättningar för en uppgörelse med moderaterna, allra minst sedan Bildt blivit partiledare. Socialdemokraterna ville helst inte åter ha ett flerårsbeslut byggt på stödriöster från vänsterpartiet. Folkpartiet och centern stod långt från varandra. Centern hade två viktiga principer, inte röra värnplikten och minst ett fredsförband i varje län (viket var mer än vi då hade).

Folkpartiet var inte intresserat av att ingå i någon uppgörelse som inte innebar inledningen på en omstrukturering i riktning mot ökad kvalitet. Ett av materielobjekten fick fungera som signal. Folkpartiet ville ha den tilltänkta bombkapseln, som vi såg som ett slags snabbriörligt artilleri möjligt att sättas in oavsett var i landet ett kuppanfall ägde rum. Centern var emot, nog mest för att ett tyskt företag vunnit över svensk industri i upphandlingen.

När Borg tog bort bombkapseln i sitt första bud var det därför en signal till centern. Det gav inget resultat. Borg återförde då bombkapseln, som en tydlig inuit till folkpartiet.

Med tanke på partiernas ståndpunkter dittills hade jag länge trott att utredningsarbetet skulle sluta med att folkpartiet hade en egen reservation. Bildt och jag företrädde så helt olika syn på värnpliktssystemet och den framtida armén att en gemensam skrivning för moderaterna och folkpartiet rörande försvarets inriktning var närmast otänkbar.

Att socialdemokraterna skulle vara beredda till så stora förändringar i sin försvarspolitik att de kunde komma överens med oss var en möjlighet jag uppfattade först i slutskedet. Enda motsvarigheten historiskt skulle i så fall vara 1925 års försvarsbeslut, med skillnaden att då sänktes anslagen, nu skulle de öka. I sak låg likheten i att krav på kvalitet (1925 innebar bland annat flygvapnets tillkomst) gjorde att försvarsmaktens volym måste dras ned.

Kategoriklyvningen i det beslutet bejakades också av den mot generalstaben oppositionella reformgruppen kring *Ny militär tidskrift*. Försvarsbesluten 1914 och 1942 fattades under brinnande världskrig, då inga ekonomiska restriktioner finns rörande försvaret. I sådana lägen ska man satsa stort på sådant om ger effekt i närtid. Men det blir helt fel, för varje land, att binda upp sig långsiktigt under pågående krig. Det hade gått att utbilda alla under beredskapsåren men sedan återgå till mellankrigstidens personalförsörjningsprinciper. Då hade vi sluppit 70- och 80-talens tilltagande obalans i försvaret. 1925 innebar en korrigerande av 1914 års härordning. Jag blev själagläd när jag insåg att vi 1987 äntligen kunde inleda en väg bort från 1942 års beslut.

Jag har alltid talat och skrivit väl om 1925 års försvarsbeslut men aldrig förstått lovorden över 1936 års beslut som på intet sätt svarade mot hoten sedan Tyskland blivit en nazistisk barbarstat, snart i koalition

med Stalin. Jag har heller aldrig förstått dem som hävdar att Sverige alltid måste ha ett mycket starkt försvar för att andra stater plötsligt kan rusta upp snabbt. Jag vägrar godta tanken att Sverige för all framtid måste förutsättas ha en trögare offentlig sektor än alla andra.

Aldrig under mina riksdagsår var jag därför så lättad och glad över något på ett eget ämnesområde som när jag 1987 fick uppleva att socialdemokraterna äntligen var beredda att modernisera sin försvarspolitik i samarbete med liberaler. Under 45 år, alltså från 1942, verkade de ha glömt Ernst Wigforss tankar på 20-talet om behovet av flexibilitet och elasticitet i försvarspolitikerna. Därför tyckte jag under mina sista år i riksdagen att jag borde prata lite pedagogiskt i kammaren om likheterna med 1925.

1987 visste jag genom samtal i både utskottet och utredningar att det fanns flera socialdemokratiska försvarspolitiker som nog hade velat inleda en strukturomvandling redan tidigare men inte fått gehör internt. Det var nog lättare att motivera den som nödvändig för att få en blocköverskridande uppgörelse. Att tvingas göra om armén såg dessa reformvänner i partiet inte som en uppoffring utan som något i sak högst önskvärt. Bland andra Borg själv, Olle Göransson, Roland Brännström, Sture Ericson, Jan Nygren och försvarsutskottets kvinnor visade heller aldrig i efterhand någon önskan tillbaka till tiden när Nils Sköld var partiets främste rådgivare om försvaret.

Bengt Westerberg och Ingvar Carlsson

Politiskt visste vi att folkpartiet förlorat och moderaterna vunnit röster lokalt i anslutning till förbandsnedläggningar.

Men hellre lämnade jag försvarspolitiken helt än medverkade till populism. Skulle vi verkligen utsätta oss för den moderata kampanj som vi kunde vänta om vi kom överens med socialdemokraterna. Bengt sa ungefär: "Vilken trovärdighet har vi kvar om vi i årtionden pläderat för ett modernt försvar och sedan inte tar chansen när den kommer?" Vi hade haft tidigare partiledare som mer oroats av sannolika röstförluster. Men Westerberg verkade tro att i längden måste man vara konsekvent, som när han även i opposition lade fram rätt beska förslag i syfte för minska överhettning i ekonomin.

Genom att socialdemokraterna behövde oss mer än vi behövde dem så hade vi naturligtvis en bra förhandlingsposition. Ingvar Carlsson och Kjell-Olof Feldt var angelägna om att folkpartiet skulle få igenom mesta möjliga av sina önskemål i sak, just för att det var så uppenbart att det var folkpartiet som tog den största politiska risken. För Ingvar Carlsson personligen var det naturligtvis en stor framgång att kunna få igenom ett försvarsbeslut med bra majoritet utan att behöva stödja sig på vänsterpartiet.

Vi fick som vi ville när det gällde ubåtar, kustrobotar, J 35 men också vår helt egna önskan om en testrigg för ny marinteknik. Den kom sedan att kallas Smyge. Marinstaben var helt emot, då all dess kampanj gällt kustkorvetter. Moderaterna röstade självklart emot det förslaget. Senare kunde jag läsa i marina alster om hur förutseende, också internationellt, marinen varit genom att satsa på Smyge, som man stolt visade för president Reagans försvarsminister Caspar Weinberger. Det var möjligen för att han tyckte det var orättvist av marinledningen att ta åt sig hela äran som Smyges förste fartyschef, Allan Moberg, efter att jag lämnat riksdagen, bjöd på en

sjötur med henne och överlämnade en tavla (med besättningsens namnteckningar på baksidan) med motiveringen "det är ju ändå din båt". Projektet resulterade sedan i Visbykorvetterna.

Socialdemokraterna och folkpartiet hade redan innan samsyn i flera avseenden rörande det civila försvaret. Mindre teko och jordbruk, nedskuren fysisk lagring och i stället prioritering av sjukvård i krig. Däremot dröjde det ytterligare en tid innan de bejakade min kampanj om radikal minskning av skyddsrumbyggnad, i stället starkt skydd av extremt viktiga punktmål. Ingen angripare hade rimligen kvar resurser för eller intresse av områdesbombning

Långsiktigt viktigast och mest kontroversiellt var naturligtvis att påbörja en omstrukturering av armén. Många såg det inte då, men den nye ÖB:s totalvändning rörande IB 66-orna hade enorm betydelse för fortsättningen. I och med att ÖB bejakade att numerären måste minska till förmån för kvalitet hade den gamla doktrinen övergivits. Folkpartiet hade i alla år fått känna vad det innebar att ha den militära apparaten emot sig, inte minst officerare som attackerade partiet i tidningar landet runt. Men nu hade vi plötsligt både ÖB och socialdemokraterna med oss. Det kändes oerhört ovanligt.

Socialdemokraterna i försvarsutskottet verkade nöjda. Flera var redan innan medvetna om behovet att stärka kvalitén. De visste att sjukvården inte kunde klara de förluster som kunde väntas i en massarmé. I partiet fanns väl fortfarande romantiker som efter Vietnam menade att ett "folkförsvar" kan stå emot stormakter. Men utskottsledamöterna visste att vårt av elberöende sårbara samhälle har föga gemensamt med asiatiska bondestater

Det viktigaste i propositionen 1987 var skrivningarna om ökade kvalitetskrav. Redan då och i böcker därefter har 1987 års försvarsbeslut kritiserats för att vara "underfinansierat". Men det var fullt medvetet. För att nå den önskvärda kvalitén måste organisationen minskas, men vi ville göra det i ordnade former genom utredningar de närmaste åren, och med balans mellan krigs- eller fredsorganisation.

Efterkrigstidens bästa försvarsminister

Vad som inleddes med 1987 försvarsbeslut var den mest nödvändiga strukturomvandlingen av armén sedan indelningsverkets avskaffande. Det borde ha skett tidigare, men jag har i många år sagt och skrivit att Roine Carlsson är efterkrigstidens bästa och nyttigaste försvarsminister. Tyckte också personligt bra om honom, kände att jag alltid kunde lita på hans ord.

Han sade privat att han kände sig styrkt av en tidigare erfarenhet. Som ordförande i pappersarbetareförbundet hade han deltagit i demonstrationer och förhandlingar för att söka bevara nedläggningshotade massafabriker eller pappersbruk, oftast små och med gammal teknik. Men det kunde i bästa fall ändå bara hjälpa för stunden. Bättre att satsa på det moderna och livskraftiga.

De materielprojekt vi fått in i planerna låg bakom att ramen för det militära försvaret fick en förstärkning (i 1986 års penningvärde) på 6,8 miljarder för femårsperioden. "För första gången på länge har försvaret fått ökade resurser", skrev ÖB i en positiv kommentar till försvarsuppgörelsen.

Ganska snart insåg jag att vi gjort ett fruktansvärt misstag, som jag borde ha förutsett. Vi hade inför svenska folket moti-

verat de höjda anslagen med just ett antal tydligt angivna projekt.

Tidigt efter beslutet kom signaler om att de kalkyler staberna gjort om driftskostnaderna var felaktiga. Vi borde som villkor för uppgörelsen ha krävt att dessa reformpengar sattes in på ett särskilt konto. Om pengarna inte användes till de angivna ändamålen borde de återgå till statskassan.

Nu riskerade vi att de pengar som avsetts för modernisering i stället kom att användas på precis motsatt sätt, alltså till drift av en för stor organisation, tvärtemot löftena till medborgarna om högre kvalitet. De flesta materiella förstärkningar som motiverat ramhöjningen utgick också ur planerna. Jag kände mig som en "nyttig idiot" åt dem som mest av allt ville öka de årliga driftkostnaderna

Också i folkpartiet blev en del oroliga och menade att vi borde förorda mer pengar för att verkligen få några av de objekt vi lovat svenska folket. Men jag höll helt med den trygge Roine Carlsson när han svarade: "Jag har redan fått pengar av riksdagen till Ubåt 90, jag kan inte begära pengar en gång till för samma båt."

Hårdast i kritiken mot försvarsbeslutet var som väntat Carl Bildt. Han riktade kritiken nästan bara mot folkpartiet. Jag var imponerad av mina kamrater i riksdagsgruppen för att de så frimodigt försvarade uppgörelsen i debattartiklar landet runt. (Den moderate partisekreteraren Per Unckel, som jag kände mycket väl och visste att han var en av få moderater som tyckte ungefär som jag om försvaret, sade också att han nog inte väntat att folkpartisterna skulle vara så eniga och beslutsamma.) Socialdemokraterna fick knappast kritik från något håll och behövde inte gå i svaromål.

Bildt var nybliven partiledare och visste precis vad som kunde löna sig. Han krävde

att IB 66-orna och alla landskapsregementen skulle vara kvar. Andra krav, som den extra Viggendivisionen, släppte han direkt. Han kunde därefter inför valet 1988 resa hela landet runt och lova att slåss för vartenda regemente, också i Gävle som han sedan tillsammans med Anders Björck valde ut för nedläggning. Han kan glädjas åt att i försvarshistorien stå som den som längst av alla motsatte sig en moderniserad armé. Att numerären är viktigast var ju också en tanke som funnits i slakten sedan generalstabschefens dagar.

Pliktutredningen

De närmast följande åren nyttjades till studier och utredningar. Principiellt viktigast var den av Roine Carlsson 1991 tillsatta pliktutredningen med den kloke Roland Brännström (s) som ordförande. Värnpliktsfrågan som så länge varit nästan ett tabu och skapat så många låsningar kunde plötsligt lösas i enighet. Till det bidrog i hög grad Brännströms personliga egenskaper och förmåga att skapa en bra relation mellan oss parlamentariker. Det gick bäst att arbeta när inga av myndighetsföreträdarna var kallade och vi därmed slapp inlägg från särintressen. Alla partier som tidigare sagt att principen om vapenutbildning av hela den manliga befolkningen var orubblig övergav snabbare än jag trodde den linjen. Doktrinen var redan undergrävd genom att ett ökande antal ändå inte fullgjorde någon utbildning. Alla partier enades om en totalförsvarspflicht för militärt och civilt försvar, med uttagning bara av så många som i varje skede behövdes.

Det var en stor framgång för folkpartiet som länge ensamt verkat för en sådan reform. I enighetens intresse lät jag bli att som villkor kräva att lagen skulle vara könsneutral. Det var ju ändå sannolikt att

i en period av jämställdhetsreformer var det bara en tidsfråga innan också det skulle komma. Kvinnor som ville fick ändå komma med från början i det nya systemet. Man slapp det absurda systemet att kvinnor som ville fick nej medan män som inte ville sattes i fängelse.

Med mindre årligt uttag var det också möjligt att låta den enskildes önskemål väga tungt vid uttagning. Jag var övertygad att det skulle fungera, som det ju länge gjort i Danmark. Många hade sagt att om inte alla män togs ut till värnplikt så skulle försvarsvilja och motivation minska. I stället blev det som jag hela tiden trott, motivationen bland de uttagna ökade när man slapp de minst intresserade. Men det nya systemet fick som bekant bara verka några år innan det avlöstes av anställd personal, säkert rätt i det nya läget.

Berlinmuren var redan riven och Sovjetunionen upplöst. Och då gjorde det ju inget att en del av de tänkta förbättringarna av försvaret mot sjöinvasion uteblev. Visst kändes det lite snopet att 20 års kamp för ett balanserat försvar var över, just när hotbilden mer eller mindre löstes upp. Men vad betydde det jämfört med glädjen över att diktaturer föll.

Med hotbilden radikalt ändrad till det bättre och enighet i pliktfrågan borde försvarsfrågan vara mycket lättare att hantera.

Olycka att Roine Carlsson inte fick fullfölja

Jag som betraktade Roine Carlsson som den bästa försvarsminister jag haft att göra med kan i efterhand inte låta bli att fundera på vad som hänt om inte regeringsskiftet 1991 lett till att han måste avgå. Det var under hans tid som reformarbetet inletts,

men hans fasta hand saknades verkligen de följande åren.

Ny statsminister blev Carl Bildt, alltså den person som hårdast motsatt sig en omstrukturering av försvaret. Den nye försvarsministern Anders Björck sade mig redan första dagen i riksdagsfoajén: ”Hans, det gamla är nu över och jag har länge velat förändringar i din anda”. Så blev det inte.

I utredningsarbetet inför 1992 års försvarsbeslut, med Kerstin Ekman och jag från folkpartiet, hade vi kommit till att en lösning för armén, där omställningsbehoven var störst, borde ligga kring 12 brigader vid ungefär oförändrad ekonomisk ram. Vi skissade också på en ”kärnmodell”, där ett par brigader vid behov kunde återuppsättas. Genom att också moderna brigader lades ned fanns ju ett visst överskott av modern utrustning och utbildad personal.

Men så möttes vi av beskedet att den moderata riksdagsgruppen satt en ”smärtgräns” vid 16 brigader, och man var inte var beredd att förhandla om detta med andra partier. Man återopade alltså inte operativa skäl utan mest att man internt i partiet hade problem att minska för mycket i förhållande till tidigare löften. Jag trodde nog inte så mycket på den förklaringen utan antog att motståndet mot struktur- omvandling liksom fem år tidigare främst låg hos Bildt personligen. Jag visste naturligtvis genom det intensiva utredningsarbetet att om vi på sikt skulle behålla 16 brigader krävdes anslagshöjningar som det knappast skulle gå att få riksdagsmajoritet för i en period när praktiskt taget alla länder drog ned.

Har alltid menat att ett av grundkraven på en parlamentariker måste vara att i alla lägen värna om skattebetalarnas pengar. Det var därför jag var så fascinerad av att

leda projekt i riksdagsrevisionen. Kände stor olust och nästan förtvivlan över att 1992 års beslut innehöll stora investeringar i nya lokaler i Sollefteå, Kristinehamn, Eksjö, Halmstad, direkt knutna till att det skulle förbli 16 brigader också på sikt. Motsvarande gällde de stora investeringarna vid flygflottiljen i Ängelholm. Trodde Björck att han den vägen skulle försvåra kommande nedläggningar? Jag varnade bestämt, men förgäves, att man borde vänta tills man visste mer om den framtida organisationen. Flottiljen och de fyra infanteriregementena lades ju också snart ned.

Ett alternativt scenario

Jag har ganska ofta tänkt på vad som kunde ha hänt om det i stället varit Roine Carlsson som fått stå bakom också 1992 års försvarsbeslut. Hade det blivit 12 brigader skulle de politiker som stått bakom beslutet ha känt glädje över att det äntligen var balans mellan organisation och ekonomi. Förband med stora brister var jag närmast lättad av att få vara med att lägga ned. Men den känslan kan omöjligen finnas när det gäller väl fungerande enheter. Då måste man tänka sig för mer.

Finland, Norge och Danmark har omstrukturerat sina försvar och får ut långt mer effekt än Sverige per satsad miljon.

Omvärldsutvecklingen hade säkert gjort att senare beslut lett till fler indragningar. Sex brigader, fyra? Och motsvarande i andra försvarsgrenar. Men det hade kunnat bli en process i ordnade former, som i grannländerna. Wilhelm Agrell och Carl Björemann har i böcker beskrivit det kaos som följde

Vad som i stället skedde 1992 och åren därefter var att vi fick ett försvar som inget parti kände sig riktigt ansvarigt för. Effekten tilläts gå ned oerhört mycket mer

än utgifterna. Hela min tid som försvarspolitiker jagade jag suboptimeringar och sökte tänka på skattebetalarna. Det är klart att jag, färgad av min tid som försvarspolitiker, mentalt inte kunde förstå hur man sedan för höga kostnader utbildade soldater för att direkt avföra dem ur alla rullor. Gotland är strategiskt inte mindre intressant än Bornholm, men varför drar vi ned så mycket mer. Jag tycker det är fel signal för Östersjöområdet. Och att så massivt göra sig av med modern materiel kan visa sig förhastat.

När ÖB kom att gå i spetsen när det gällde att komma med förslag om rasing var det ingen som sade stopp och belägg. Det var inte lätt för politiker att hävda att vi behöver mer försvar än ÖB säger. Med mina ryggmärgsreaktioner hade jag gärna sett lägre försvarsanslag efter Sovjets

sammanbrott men större krav på att få ut effekt.

Wilhelm Agrell har i boken *Fredens illusioner* beskrivit det som att det stora rivningsarbetet startade en process som varken gick att överblicka eller styra. ”Själva demonteringsprocessen blev därmed i sig den mäktigaste av alla de strukturella krafter som format det svenska försvaret i modern tid. Inför den stod regeringen, försvarsberedningen och Högkvarteret lika handfallna som förbandschefer, förvaltningspersonal och truppbefäl ute i landet.”

Karl Staaffs tanke om planmässighet i försvarspolitiken har nog aldrig känts mer avlägsen.

Författaren är f d riksdagsman och ledamot av KKrVA.

Not

1. Under rubriken *I huvudet på en ÖB* hade ledamoten Olof Santesson i *KKrVATH*, 3. häftet 2010, s 154-158, en artikel om Lennart Ljungs dagböcker.